

KOMUNITARNI ŽIVOT SVEĆENIKA U SVJETLU NAUKE II VATIKANSKOG KONCILIA

Msgr dr Frane FRANČIĆ

UVOD

Ljubav kao društvena krepost

1. »Ljubavi, ljubavi! Hoće li ovo biti tvoj čas? O predragi sinovi, nastojmo biti dostojni da ljubavi pripravimo putove. Molimo, ljubimo, radimo, da ljubav bude u našim srcima, da može izvršiti čudo svoga trijumfa« (Osservatore Romano, 25. I 1968, str. 1). Tako je govorio sv. otac Pavao VI hodočasnicima prigodom generalne audijencije 25. I 1968.

2. Možemo reći da je II vatikanski sabor više od drugih sabora naglasio ljubav. Time, naravno, ne kažemo da je II vatikanski sabor dokinuo ili potcijenio pa i najmanje vjerske formulacije i izraze prošlih sabora. To nipošto. II vatikanski sabor nije ništa dokinuo, nego je upotpunio. A upotpunio je baš time što je naglasio važnost ljubavi u životu čovjeka, u životu Crkve i njezina odnosa prema raznim kršćanskim i nekršćanskim vjerskim zajednicama i prema čitavu ljudskom društvu. Univerzalni i integralni humanizam, izgrađen na naravnim i objavljenim Božjim principima — čini mi se — jedna je od ideja vodilja našega Sabora. Naravno, čovjek i ljudsko društvo, tj. ovaj svijet, ne mogu se mjeriti s Bogom. Bog je neizmjereno uzvišeniji od svijeta, i svijet treba da služi Bogu po Kristu, jer to bitno izlazi iz naravi svijeta ukoliko je stvoren i otkupljen po Kristu. Ipak je naš Gospodin rekao: »Sin čovječji nije došao da mu služe, nego da služi i da svoj život dá u otkup za mnoge« (Mt 20, 28). Očito je da se velike istine ne mogu tako lako izraziti u jednoznačnim logičnim rečenicama, pa se i Bog zna poslužiti, kada govori ljudskim jezikom, dijalektikom, tj. suprotnim rečenicama, koje jednu stvarnost opisuju s različitim vidova, naoko suprotnih. Tim načinom govora htio se poslužiti i II vatikanski sabor, te je ovaj odnos čovjeka prema Bogu htio pogledati sa stanovišta Božje ljubavi prema svijetu. I s toga stanovišta stvarnost Boga i čovjeka prikazuje nam se nekako u drugačijem svjetlu, tj. u svjetlu ljubavi Božje, koja se stavlja u službu čovjeku i svijetu.

To je opazio i »Garonski seljak«, koji je, upravo takvom postavljajući tog pitanja nemalo doprinio, osobito svojim djelom *L'humanisme*

integrale. I sam papa Pavao VI jednom je izjavio da se osjeća učenicom Maritainovim.

3. Takvo postavljanje pitanja odnosa između Boga i čovjeka može stvoriti pomatniju u jednom logički discipliniranom umu. Ali ako čitamo i proučavamo Sabor ne samo pomoću strogo aristotelovsko-skolastičke logike nego i na način konkretnoga mišljenja, kako ga nalazimo u Svetom pismu, stvari će nam postati jasnije. Tada nećemo tražiti neke protirječnosti između nauke II vatikanskog sabora i prošlih sabora, niti ćemo tražiti opreke između piovske i pavlovske Crkve, kao da je poslijesaborska Crkva depačelizirana, kako se nekada može misliti čitajući neku inozemnu nekatoličku, a nekada i katoličku štampu. Tada će nam biti jasno da se je »Garonski seljak« mogao zgražati nad onim istim zabludama koje je, poslije njega, osudio Sinod biskupa, a da tim svojim zgražanjem nije postao nevjeran Koncilu niti svome integralnom humanizmu.

Moje predavanje ima tri dijela:

Socijalna dimenzija ljudske osobe i kršćanski humanizam
Kršćanski komunitarizam u pastoralnom radu i životu svećenika
Putovi koji vode do kršćanskog komunitarizma

I

SOCIJALNA DIMENZIJA LJUDSKE OSOBE I KRŠĆANSKI KOMUNITARIZAM

4. Današnji psiholozi opažaju da je nemoguć razvoj vlastite osobnosti bez razvoja društvenih odnosa. Ja se ne mogu razvijati u sebi ako se ne razvijam u drugome.

Problem odnosa osobe prema društvu danas je problem prvoga reda. To postaje i pastoralan problem u odgoju, osobito naših mladih, bilo u našim sjemeništim a našim samostanima bilo u našim obiteljima i našim župama. Mladi protestiraju protiv nepravilnih društvenih odnosa koji im se nameću sa strane starijih, posebno protiv duha dominacije, koji se pojavljuje umjesto duha prijateljstva.

5. Zašto socijalna dimenzija ljudske osobe dobiva danas veću važnost nego prije?

Najprije moramo naglasiti da su i stari dobro znali za socijalnu dimenziju ljudske osobe. Osobito se to ističe u Platonovoj filozofiji. Platon je u svojoj *Državi* čak sastavio jedan komunistički sustav društvenog, ekonomskog, kulturnog, bračnog, vjerskog itd. života u idealnoj državi. To je komunizam kulture aristokracije ili racionalni komunizam. I Aristotel je čovjeka nazivao političkim, to jest društvenim bićem. Naku starih dalje su razvili sveti oci, a poslije njih skolastici, osobito sv. Toma. Dovoljno je otvoriti njegovu *Teološku sumu*, drugi dio drugog dijela, od kvestija 23. dalje, pa da se dokaže koliku su pažnju naši stari poklanjali baš društvenoj moralci.

6. Ali društvo se je dalje razvijalo. Taj razvoj ima svoje autonomne zakone, koje moramo poštovati, kako nas uči II vatikanski sabor. Taj razvoj naša filozofija i naša teologija moraju budno pratiti. Ja ne bih rekao da smo uvijek bili dovoljno budni u toj pratnji, štoviše, usudio bih se reći da smo na tom polju ponešto i zakasnili, da smo dapače i danas u našim službenim, školskim moralkama nešto u zakašnjenju za tim razvojem. Neke nam činjenice, naime, izmiču, to jest mi ih dovoljno ne zapažamo i ne donosimo na vrijeme potrebna rješenja.

7. Mi ne spadamo u one koji misle da je danas razvoj ekonomije, kulture i društvenih odnosa takav da bismo morali promijeniti naša načela koja imamo iz Svetoga pisma i iz svete usmene predaje. Ne mislimo da bismo morali stvoriti sasvim novu društvenu moralku, koja ne bi imala veze s našom tradicijom. Naprotiv, mislimo da se iz naših starih principa mogu izvući na tom području neočekivano novi zaključci.

8. Papa Ivan XXIII dobro ističe činjenicu (u *Mater et Magistra*), koja nam je danas svima poznata: da se ljudski život sve više socijalizira, to jest društveni odnosi među ljudima sve se više pomnažaju. Prije je seljak mogao sam u svom polju kopati i krčiti i šetati u svom vinogradu te reći: »Ovo je moje i Božje.« I malograđanin je mogao u svom malom uredu, i svojoj maloj zanatlijskoj radnji, u svojoj maloj trgovini voditi prilično statični život u zatvorenom društvenom krugu. Ali danas se ljudi skupljaju u masama, da mogu zajednički raditi i živjeti u velegradovima. Danas se u gradu ne možeš ni zabavljati ako se ne upišeš u koju društveno-zabavnu organizaciju. Urbanizacija i industrijalizacija opće su pojave našega vremena — kaže nam pastoralna konstitucija *Radost i nada* (u Uvodu). To je uzrok sve veće socijalizacije novoga društva koje se rađa pred našim očima, i mi tim pojavama moramo dati evanđeoski smisao.

9. Problem se odvija u prvom redu na praktičnom planu, na planu individualnog i kolektivnog egoizma — koji treba ukrotiti — i zatim na planu ideologija, koje treba usmjeriti.

I na području etičko-moralne prakse osobne i društvene, i na planu ideologijâ Crkva ima mnogo toga učiniti i mnogo toga kazati. Varali bismo se kad bismo mislili da je Crkva sve učinila ili barem da je sve rekla što je imala učiniti i reći u reguliranju odnosa pojedinaca prema društvu.

10. Doista moramo priznati da je na području društvene etike danas situacija veoma zapletena.

Tu živi pretjerani personalizam liberalnog neokapitalizma, koji danas službeno Crkva odbacuje kao neprihvatljiv (PP, br. 26). Tu imamo i marksistički kolektivizam, koji je za nas posebno interesantan. Marksizam upotrebljava formulu da je društvo iznad osobe pa da, prema tome, sva prava osobi dolaze od društva. Mi, naravno, takvu formulaciju ne možemo prihvatiti, kada znamo da osoba ima neka prava koja su joj člana od Boga i koja joj društvo ne može nikada oduzeti. Time bismo se morali odlučno distancirati od marksističkog rješenja. Mi, međutim, opažamo danas, u našoj sredini, pojavu jednog *neomarksizma*, koji sve više naglašava primarnost čovječe osobe i koji bi zbilja htio stvoriti društvo slobodnih ljudi. Takva nastojanja trebamo podržati. Ne valja gledati toliko na riječi i formulacije; treba vidjeti što se hoće reći.

11. Nije to tako jednostavno reći da je osoba iznad društva, tj. da je društvo bitno u službi osobe. Tu može biti krivog tumačenja, koje je podržavalo naš pretjerani individualizam. Uvijek mi se nametala misao da »općinstvo svetih« treba da uključuje ne samo zajednicu duhovnih dobara nego i zajednicu materijalnih dobara, kako je to bilo ostvareno u prvoj Crkvi, u Jeruzalemu. Stvarno, samo u takvoj zajednici mogu biti, pogotovo u današnjim ekonomskim prilikama, efikasno osigurana sva bitna prava čovjeka. Jedino u takvom (idealnom) društvenom sustavu današnji bi se čovjek mogao obraniti od imperijalizma novca.

12. Osim toga, čini mi se da i nauka o Mističnom Tijelu Kristovu uključuje jednu potpuniju zajednicu dobara nego što smo mi to do sada shvaćali. Mistično Tijelo Kristovo nije samo zbroj osoba, nego je ono i jedna nova osoba, novi organizam koji se javlja na povijesnoj sceni i koji treba da stvara i nova pravna, socijalna, pa i etičko-moralna shvaćanja, čak i novi društveni poredak kvalitativno različan od poretka koji bi se temeljio na dostojanstvu pojedinih ljudskih osoba.

13. Napokon, svaka ljudska osoba dobiva nove kvalitete baš ukoliko je dio ljudskog društva, kao što je i ćelija u mom tijelu nešto drugo negoli ista ta ćelija kada se nalazi izvan tijela. Mislim stoga da definicije što ih rimsko pravo i aristotelovsko-skolastička filozofija daju o ljudskoj osobi ne izražavaju možda dovoljno njezinu socijalnu dimenziju. Čini mi se da se naš sadašnji pretjerani individualizam razvio i razvija na temelju tih jednostranih shvaćanja ljudske osobe. Zbog toga u svijetu neokapitalizma postoje veoma teški problemi, koji se neće moći riješiti na temelju tih principa. Rimsko pravo, koje je u bazi našega prava, odlično štiti dostojanstvo ljudske osobe i njezina privatna prava, ali ne uvažuje dovoljno prava društva. Rimsko je pravo za svoje vrijeme bilo veoma napredno, ali ono danas mora biti bitno dopunjeno društvenim pravom i na ekonomskom planu.

14. Evo što o tome kaže papa Pavao VI u *Popularum progressio*:

Mehanizam današnjih odnosa između bogatih i siromašnih zemalja, kaže Pavao VI, »vodi svijet prema pogoršanju, a ne prema ublaženju razlika u standardu života« (br. 8). — »U zemljama koje su gotovo isključivo seljačke težaci postaju sve svjesniji svoje bijede, koju nisu zaslužili« (br. 9). Papa također denuncira »sablazan što nastaje uslijed nejednakosti koje viču pred Bogom, ne samo s obzirom na uživanje materijalnih dobara nego i s obzirom na sudjelovanje u vlasti« (br. 9).¹ Papa zatim osuđuje riječima liberalni kapitalizam, koji naziva »nesretnim sustavom«, jer da taj sistem smatra profit bitnim motivom za ekonomiju, konkurenciju pak kao vrhovni zakon ekonomije, a privatno vlasništvo produktivnih dobara kao apsolutnu vrednotu koja nema granica ni društvenih obaveza. Taj liberalizam bez granica vodi, kaže papa, »diktaturi koju je s pravom denuncirao Pio XI kao onu što rađa internacionalni imperijalizam novca« (br. 26). Papa zatim denuncira trgovačke odnose između bogatih i siromašnih država kada ti odnosi imaju za rezultat da još više obogate bogate države a osiromaše siromašne (br. 57). Napokon papa denuncira ono što on naziva »nepodnosivom

---

1. Papa očito misli na rasističke režime, koji još ponegdje u svijetu postoje.

sablazni«, tj. svako rasipanje materijalnih dobara i financijskih sredstava, bilo privatno bilo javno, koje ide za tim da se pokaže nacionalna ili osobna veličina, i oštro osuđuje svako natjecanje u naoružavanju, dok s druge strane mnogi narodi gladuju ili trpe bijedu ili žive u neznanju (br. 53).

Papa, nadalje, veli kako se nitko neće začuditi, pošto sve to promotri, da se oni narodi koji trpe sve te nepravde nalaze »u velikoj napanasti da upotrijebe nasilje u obrani svoga ljudskoga dostojanstva od tih nepravda« (br. 11 i 30).

Izričitiije nego *Mater et Magistra* ova enciklika naglašava potrebu »programa« i planiranja nacionalne i internacionalne ekonomije. Osobne inicijative i konkurencija ne smiju biti potpuno isključene, jer i one doprinose općem dobru. Ali one moraju biti dobro integrirane u nacionalnoj i internacionalnoj podjeli rada. Papa nastavlja doslovno: »Dužnost je javnih vlasti da odrede, pa i da silom nametnu objekte i ciljeve koje treba postići, sredstva koja treba upotrijebiti; njihova je dužnost da stimuliraju sve snage koje sudjeluju u toj zajedničkoj akciji. Ali neka u tom postu pridruže privatnu inicijativu i međuposrednička tijela. Tako će izbjeći pogibelj jedne integralne kolektivizacije i ishitrene planifikacije koje guše slobodu i ne dozvoljavaju vršenje temeljnih prava ljudske osobe.« (PP, br. 33 i 50) Reći: razvoj — to znači brinuti se jednako za društveni napredak kao i za ekonomski razvoj... Tehnokracija sutrašnjice može roditi jednako toliko zala koliko ih je rodio liberalizam jučerašnjice. Ekonomija i tehnika nemaju smisla nego ukoliko služe čovjeku.« (PP, br. 34)

15. Držim, dakle, da se socijalna dimenzija ljudske osobe ne može danas više ostvariti, u pravilnoj mjeri, u individualističko-kapitalističkom sustavu, niti u sustavu pretjeranog kolektivismu, nego u jednom komunitarnom sustavu, i to baš u potpunoj mjeri u komunitarnom sustavu koji ima za bazu kršćansku nauku o dostojanstvu ljudske osobe i o općem bratstvu sviju ljudi, tako da zajednica ili komunitas nastaje slobodnim udruživanjem slobodnih ljudi. U toj bi se zajednici imao ostvariti takav poredak u kojem će svi članovi moći jednakopravno sudjelovati u duhovnim i materijalnim dobrima. Tako bi se socijalizacija malo-pomalo pretvorila u jedan socijalistički poredak, recimo slobodno u jedan kršćanski socijalistički poredak. To dakako ne znači da bi svi članovi toga društva morali biti kršćani, jer to ne bi bila teokracija, nego ljudska slobodna zajednica, koja bi u svom ekonomsko-kulturnom poretku uživala zakonitu autonomiju od bilo koje vjere, pa bi u njoj sve vjere i sve ideologije uživale jednakopravnost.

16. U moje vrijeme, između dva rata, riječ »socijalizam« bila je proskribirana u našim udžbenicima, kao što su to bile i neke druge riječi, npr. revolucija, racionalizam, liberalizam, laicizam. Ipak danas, nakon dublje provedene filozofske i teološke refleksije, mi smo te riječi poprimili pa govorimo o teističkoj evoluciji, o umjerenom racionalizmu (koji nam čak pomaže u dijalogu s pretjeranim egzistencijalistima), o zakonitom liberalizmu (koji nam pomaže u dijalogu s raznim neliberalnim sustavima), o zdravom laicismu itd. Mislim dakle da možemo danas prihvatiti i riječ socijalizam, dodavši joj korektiv »kršćanski«, ili barem »humanistički«: izraz koji doista mogu prihvatiti svi ljudi kojima

je stalo do spasavanja ljudske slobodne ličnosti i do uklanjanja ekonomskih i kulturnih nejednakosti u našem društvu.

17. Ipak II vatikanski sabor ne upotrebljava riječ »socijalizam«, nego radije upotrebljava riječ »komunitarizam« (vidi *Radost i nada*, I dio, pogl. 1 i 2 i II dio, pogl. 3). Sabor upotrebljava tu riječ jer je ona u Crkvi tradicionalna, a dobro izražava evanđeoske principe o slobodi i dostojanstvu ljudske osobe i o potrebi ljudske osobe da svoju slobodu i usavršenje nađe u društvenoj zajednici (communitas) u kojoj će vladati ljubav i društvena pravda.

Mi bismo doduše umjesto »komunitarizam« mogli reći: »zajedništvo« ili »zajedničarstvo«, ali mislim da nam u praksi može biti dopuštena i ta korisna koncilaska riječ »komunitarizam«.

18. Predmet o kojem govorim veoma je složen i tražio bi mnoge distinkcije. Ja sam izabrao samo neka osnovna pitanja, u neku ruku provokatorna, ona, naime, koja nas mogu potaknuti na dublje razmišljanje i raspravu. Zato, jer mi se čini da se ova pitanja u našoj štampi veoma malo raspravljaju. Možda je tome razlog neko naše loše iskustvo, o kojem ne treba ni da govorim, jer vam je svima poznato. Možda ima tu i nekoga straha. Možda netko još očekuje čak i spas od zapadnog liberalizma. Čini mi se da mi pastoralni radnici i naši teolozi moramo smjeli je prići ovim pitanjima i u svjetlu II vatikanskog sabora i papinskih socijalnih enciklika tražiti rješenja koja nam život nameće.

Sve pak ono što sam do sada rekao i što ću od sada reći, podlažem sudu Crkve, pa i vas ovdje prisutnih.

II

KRŠĆANSKI KOMUNITARIZAM U PASTORALNOM RADU I ŽIVOTU SVEĆENIKA

19. Dopustite da se sada osvrnem na korist, potrebu i oblike kršćanskog komunitarizma u našem svećeničkom radu i životu imajući pred očima nauku II vatikanskog sabora. Svakako, kršćanski komunitarizam sustav je društvenog poretka u kojem društveno vlasništvo ima prednost pred privatnim vlasništvom, ali u kojem se integriraju slobodne osobe, koje u društvu zadržavaju prava slobodnih ljudi i prava Božje djece.

20. Ja bih ovdje bio odlučan konzervativac. Naime, vratio bih se na izvore kršćanstva, na same sv. oce. Evo što kaže, na primjer, sv. Bazilije, kojega citira i onih 17 biskupa u svojoj »Poruci«: »Kome čini mi krivo — govori škrtac, ako čuvam ono što mi pripada? — Odakle to imaš? . . . Ovakvi su bogataši: proglašuju se gospodarima zajedničkih dobara, jer su prvi prisvajajući (primi occupantes). Kad bi svatko zadržao onoliko koliko mu je potrebno za svagdašnje potrebe, nestalo bi bogatstva i siromaštva . . . Gladnu pripada kruh koji ti čuvaš. Golu tvoj ogrtač, koji skrivaš u sanduku. Bosu cipele koje ti trunu. Bijednika tvoj skriveni novac. Prema tome, ugnjetavaš toliko ljudi koliko bi ih mogao pomoći . . . Ne osuđujem ovdje tvoju gramzivost, nego tvoje

odbijan je da podijeliš. (*Homilija 6, protiv bogatstva; usp. Crkva u svijetu, Split, 5 (1967) 1—3*).

21. Prema pozivu Pavla VI, dužnost je kršćana sutrašnjice »da vrata njihovim pravim izvorima, to jest kršćanskim izvorima, sve moralne vrednote, kao što su solidarnost, bratstvo, socijalizacija« (v. *Svoju Crkvu*, pogl. 2). Nadodat ću: ako je to dužnost svih kršćana, koliko je više to dužnost svećenika! Kršćanski komunitarizam — to je znak vremena: *signum temporis*.

22. Sv. pričest inkorporira nas »u jedno društveno tijelo« — veli dr Ivan Rogić (*»Inkorporacija svećenika u Kristovo otajstveno tijelo«*, Đakovo, 1966, str. 198). Dr Rogić iz toga onda izvlači razne društvene obaveze, osobito za nas svećenike, kao što su: društvena pravda, ljubav itd.

23. Duh zajedništva, komunitarizma, koji je bitan svećeništvu, očitovalo se na razne načine od početka Crkve. Načini komunitarizma mogu biti različiti, ali komunitarni duh mora se očitovati u našem mišljenju, u radu, ukratko: u životu, ako se hoćemo nazivati Kristovim učenicima. U vrijeme sv. Ignacija Antiohijskog nije moglo biti drukčije nego da svećenici budu okupljeni oko svoga biskupa u zajednici — rekli bismo: kolegijalitetu života i upravljanja biskupijom, iako sv. Ignacije kaže da je *Ecclesia in episcopo*, pa je on veliki svjedok starine za monarhični episkopat, koji je on sigurno vršio u pravom duhu kolegijalnosti sa svojim svećenstvom. I sveti je Augustin bio organizirao za svoje svećenike konventualni život.

Malo-pomalo zajednički život postade oznaka redovnika, dok su dijecezanski svećenici voljeli posebno stanovanje, koje im je omogućavala ustanova beneficija što su bili vezani uz njihovu službu. To nije bilo uvijek za veće dobro Crkve.

24. Redovništvo je čuvalo i očuvalo bitne oznake kršćanskog komunitarnog života, onako kako ga je prva Crkva u Jeruzalemu, vjernici sa svojim svećenstvom i apostolima, bila ostvarila. Ali ni taj redovnički komunitarizam nije danas bez zamjerke. U obogaćenim redovima privatni egoizam, na koji su bili napastovani dijecezanski svećenici, ustupio je mjesto kolektivnom egoizmu samostana. Vidimo, na primjer, da su se benediktinci u nas utrnuli, i to vjerojatno zato što su se bili obogatili.

Gotovo bih rekao da je nas danas Bog sačuvao od daljnjeg obogaćivanja poslavši nam stroge učitelje. Možda će to isto učiniti i Evropi (a ja joj toga ne bih želio). Bilo bi, naravno, bolje da se sami reformiraju u osobnom i kolektivnom siromaštvu: tako bi bili i čvršća obrana Crkve i predaniji promicatelji vjere.

25. Istu pojavu treba konstatirati u čitavoj Crkvi. Bez sumnje, što je Crkva bila siromašnija, to je bila na većoj duhovnoj visini. Tako stvar stoji osobito s prvim redom u Katoličkoj Crkvi, a koji je ustanovio sam Isus Krist, tj. s redom biskupâ, kako ga naziva Drugi vatikanski sabor. Tome je redu bio vrhovni poglavar sv. Petar, kao neki prvi general reda, a uz tu je službu sv. Petar vršio — da spomenem »*Nota praevia*« iz *Lumen gentium* — i službu vrhovnog poglavara Crkve. Apostoli doista nisu imali zavjetâ (stoga izgleda da zavjeti nisu bitni). Apo-

stoli su prakticirali evanđeosko siromaštvo u potpunoj mjeri iz pastirske ljubavi prema dušama. Neki su (kao sv. Petar) živjeli od dobrotvornih doprinosa vjernika, a drugi (kao sv. Pavao) od rada svojih ruku, odbijajući čak i milostinju vjernika, da bude njihovo propovijedanje čistije i slobodnije od možebitnih prigovora kako propovijedaju zato da se mogu uzdržavati u životu. Poslije, i dugo, biskupi primitivne Crkve išli su njihovim stopama. To su bili biskupi redovnici ili biskupi monasi, kao što je to još danas u Pravoslavnoj Crkvi. Ali, ti biskupi monasi nisu imali zavjetâ. Zavjeti im nisu ni trebali: ljubav je nadmašivala zavjete.

26. Prvi su se počeli obogaćivati biskupi. Na tom planu taj prvi Kristov red doživljavao je u povijesti pored svoga dizanja i svoje padove, svoje dekadence. Uslijed toga u njemu samome bili su potrebni reformatori. Držim da je Tridentski sabor efikasno reformirao biskupski red u čistoći, kad je odredio da onaj koji neće da otpusti ženu, deponatur. (To se tada dogodilo i mojem prethodniku). Prvi vatikanski sabor reformirao je biskupski red u poslušnosti, kad je definirao papinu nepogrešivost. A Drugi vatikanski sabor započeo je reformu biskupskog reda time što je donio mnoge upute o duhu evanđeoskog siromaštva, upute o kršćanskoj komunitarnosti i o Crkvi siromaha.

27. Uostalom, povijest se ne vraća. Danas nastaje jedna specifična potreba: potreba sinteze individualizma dijecezanskih svećenika i kolektivizma redovnika u jednom kršćanskom komunitarizmu. Štoviše, čini mi se da bi u tom duhu trebalo integrirati i život naših vjernika, tako da na bazi suvremenog tehničkog i ekonomskog napretka stvorimo, u duhu evanđeoske ljubavi, nove kršćanske zajednice vjernika, svećenika i redovnika. Mišljenja sam da istom tada kada Crkva postane velika zajednica takvih komunitarnih zajednica, u kojima bi se ostvarili svi oni istinski ideali što pokreću danas marksističke mase, tada se tek, u tim zajednicama može ostvariti mir na zemlji i jedinstvo u kršćanskoj vjeri svih crkvenih zajednica, svih kršćanskih vjera i svih ljudi dobre volje. Istom u takvim zajednicama zasunut će pravo staro i novo lice Crkve.

Je li to utopija? Respublica ecclesiastica jednog idealnog heretika Marka Antuna De Dominisa? ta Civitas solis jednog isto tako tragičnog idealiste Campanelle? ta Utopija jednog mučenika Tome Morusa?

28. Jednom je »Glas Koncila« opisao jednu takvu zajednicu, Noma-delfiju (nomos = zakon, adelfira = bratstvo). Takve se zajednice u naprednom katoličkom svijetu već danas sve više množe. Postoje i jedno glasilo tih zajednica, a izlazi u Bruxellesu: »Courrier Communistaire«. Poznato mi je da se i u naših laika počinju javljati težnje za komunitarnim životom. A u nas, dijecezanskih svećenika? Nedavno sam čuo jednog uglednog i kreposnog svećenika kako je rekao, u skupu svećenikâ, o komunitarnom životu dijecezanskih svećenika: »Mi nismo redovnici. Nitko nema prava da nam ograničava osobnu slobodu.« I doista! Mislim da nema na svijetu takvih individualista kao što smo to mi, vanjski svećenici, kojima osobna sloboda nije ograničena ni obiteljskom ni redovničkom zajednicom. Mi smo upravo tip individualista. To smo postali silom (ne)prilika, jer su nas pastoralne potrebe, malo-pomalo, izolirale u našim župskim kućama. Župnik u svojoj župi, u svojoj crkvi,

u svojoj kući postaje mali papa. Biskup je pun obzira(pa i straha) pred tom tvrđavom. U nju je teško, a često i nemoguće prodrijeti. Drugi vatikanski sabor, a — moramo priznati — i Pijo XII, žele zajedničko stanovanje, gdje je moguće. Međutim, zajednički krov i zajednički stol nisu dostatni da nas ujedine. To je bolno, ali istinito. Mnogo se danas čita o pseudobratstvu što se, kojiput, može naći među nama svećenicima, pa i u samostanima. Uostalom, zajednički život pod istim krovom i za istim stolom nije bitan za moderni komunitarni život. Glavno bi bila ekonomska, politička i — po mogućnosti — kulturna jednakost kao izraz ljudske solidarnosti i kršćanske ljubavi. Mi moramo danas potražiti nove oblike komunitarizma, oblike koji će biti prilagođeni suvremenim prilikama i našem pastoralnom radu, kome mora biti sve podređeno. Pri tom naglašavam da konačni ideal svećeničkog komunitarizma znači komunitarni život svećenika, kao duhovnoga oca, s narodom Božjim. Ali za sadašnje prilike, dopustite da navedem neke oblike svećeničkog komunitarizma koji se mogu ostvariti i koji mi se čine korisnima i potrebnima, da svjedočimo za Kristovu ljubav ne samo riječima nego i djelima.

29. Ekipni je rad najteži. To se opaža naročito u gradskih svećenika: svako radi po svoju. Za ekipni rad bio bi potreban zajednički pastoralni program za jedan grad, za biskupiju, pa i za čitavu zemlju. Mi radimo jedan uz drugoga, ali ne toliko jedan s drugim. Ne može se reći da su u nas bolje one župe gdje su bili kaptoli (moja biskupija ima tri kaptola, pa imamo iskustva) ili gdje su postojali samostani s više redovnika.

30. Da nije tome uzrok to što nije bilo složnog rada i što je svatko imao svoju (malu) strančicu? Ili to, što su se ostvarile one riječi sv. Pavla: »Ali ako jedan drugoga grizete i izjedate, gledajte da jedan drugoga ne istrijebite« (Gal 5, 15)? Istina, nisu se istrebljivali, ali su od komunitarnog života i rada bili daleko. Čast Stadleru! On je vidio problem i nastojao ga riješiti. Možda su i drugi biskupi, i u nas, vidjeli izvor svih naših neuspjeha, al nisu mogli mijenjati crkvenih zakona. Hvala Bogu da nam je te promjene omogućio Drugi vatikanski sabor. On je omogućio da se svi prihodi dijecezanskih svećenika dijele na jednake dijelove. Ali kada ćemo te promjene, te reforme provesti u život? Što uvijek govorimo i pišemo da smo mi zaostali za Zapadom, da mi ne poznajemo njihovu teologiju, da mi ne poznajemo problematiku Drugog vatikanskog sabora! Evo, tu imamo misao vodilju Sabora: o kršćanskom i svećeničkom komunitarizmu, za koji smo mi mnogo bolje spremniji iskustvom nego oni svojom literaturom. Tu možemo biti prvi. To je metanoia — obraćenje, promjena mišljenja, opamećenje — koje Bog i Crkva od nas traže. Mladi treba da budu nosioci te metanoje. Mladi ne treba da se mnogo osvrću ako se javi koji stari ili mladi još uvijek okorjeli individualist. Ne kažem da moramo zajednički živjeti. Može se živjeti i odijeljeno a da se ipak živi komunitarno, kao što nam sugerira Drugi vatikanski sabor. Ali, treba da se najprije držimo Kristovih riječi: »Da svi jedno budu kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi... da svijet vjeruje da si me ti poslao« (Iv 17, 21).

Fraze su nam dosadile i dojadile. Danas riječ nema mnogo kredita kod ljudi: doživjela je devaluaciju. Deklarativne formule, koliko stare

toliko i nove, neće igrati veliku ulogu. Danas igra ulogu djelo, a manje riječ. Ne namjeravam ponizivati riječ, ali mislim da je danas vrijeme djelâ. To treba uvažiti. Gotovo bih rekao da je danas Duh Sveti s djelotvornom ljubavlju stupio u prvi plan. Stoga bi trebao prestati mentalitet o župi kao beneficiju, a jednako i borba za ekonomski unosnije župe.

31. Poslije rata u nas je nastao običaj da se svećenici jedne zone sastaju na mjesečne rekolekcije. Na tim rekolekcijama trebalo bi, uz sat klečanja, egzortu, pastoralno ili idejno predavanje, izrađivati zajednički plan akcije. Posebno u gradovima. Takvi su sastanci podesno sredstvo da se unaprijedi duh komunitarizma, tj. svijest pripadnosti jednoj zajednici i svijest o potrebi zajedničke, ekipne akcije.

32. Mislim da bi trebalo, već jednom, u gradovima stvarati specijalizirane ekipe za vjeronauk i za konferencije za mladež u razvoju i za studente. Lako se može uočiti da većina svećenika još predaje vjeronauk po starinski: deduktivnom metodom. Još se odgaja hrvatski seljački narod, a pred nama je već u većini hrvatski radnički narod, narod koji sluša radio, gleda televiziju, pohađa barem osmoljetku, srednje škole itd. Ako našu vjersku pouku ne dignemo barem na srednjoškolsku razinu, ako se ne budemo zanimali za izobrazbu naših đaka i ne budemo znali uklopiti vjersku pouku i vjerski odgoj u sadašnje socijalne i kulturne prilike naše djece, naših mladića i djevojaka, naših mladih bračnih parova, mi ćemo izgubiti bitku. Borbe više ne može biti na bazi negativne metode, kao što smo činili u prilikama hladnoga rata, koji nam je bio uglavnom nametnut; moramo prijeći na pozitivan rad, na potrebne distinkcije bez pojačanog tona u glasu, više dijaloški. Možda svatko svemu tome ne može doskočiti. Zato bi trebalo stvarati specijalizirane ekipe. Ali bi trebalo da imamo dvogodišnju ili barem jednogodišnju visoku katehetsku školu koja bi stvarala takve specijalizirane katehete, i to — što je vrlo važno — prilagođene našim prilikama. Mi imamo sada *pendant* listu »Foyer de Notre-Dame« u listiću »Gospino ognjište«. Sada bi trebalo da Visoki katehetski institut u Bruxellesu, koji izdaje »Foyer de Notre-Dame«, dobije svoj *pendant* u Zagrebu, da ne moramo uvijek samo ići za Zapadom, uvoziti samo gotove produkte itd., nego da možemo nešto i sami stvarati. Mislim da bi se u takav katehetski institut mogla uklopiti i knjižnica »Vrelo života«. Možemo li to učiniti združenim silama dijecezanskog i redovničkog klera? I to bi bila jedna divna forma svećeničkog komunitarnog života pastoralnog rada.

33. Sv. Pijo X poticao je svećenike da osnivaju svećenička društva pod vodstvom, naravno, biskupa, društva u kojima će se dijecezanski svećenici i materijalno pomagati, osobito za slučaj bolesti i starosti (enc. »Haerent animo«). Taj apel Pija X nije ostao bez odjeka. Tada su mnoge dijeceze osnivale svećenička društva. Spominjem, primjera radi, »Svećeničku uzajamnost«, koju su bile osnovale pred rat sve dalmatinske biskupije. Danas takve zadatke preuzimaju biskupski ordinarijati, i to — prema zaključku posljednje BK — na regionalnoj bazi. Prema tome zaključku, više se biskupija jedne crkvene pokrajine udruži te svećenici mjesečno doprinose za bolesne i stare svećenike, koji onda mogu dobiti lijepo osiguranje. Mislim da je i to stvar koja spada u okvir svećeničkog komunitarizma. Tko bi inače uzdržavao bolesne i stare svećenike?

Svakako, spada na Crkvu da se brine za svoje službenike. U nekim zemljama to čini država. Naime, ona plaća aktivne biskupe i svećenike (čuo sam da belgijski biskupi imaju godišnju plaću od 200.000 belg. fr.) a islužanima daje penziju. Nijemci imaju, kako je poznato, svoj vjerski porez. U SAD i Francuskoj, gdje je Crkva odvojena od države, država ne plaća crkvene službenike, nego oni žive od dobrovoljnih doprinosa vjernika, kao sv. Petar, a u Francuskoj neki i od rada svojih ruku, kao sv. Pavao. To je posve u skladu s duhom Drugog vatikanskog sabora i s Evanđeljem, a posebno s načelom vjerske slobode. Ja bih uvijek i svuda, u ime vjerske slobode i u ime Crkve siromaha, i od katoličke države i od nekatoličke države sa zahvalnošću ili energično odbio bilo kakvu plaću i bilo kakvu penziju. To smatram bitnim elementom svećeničkog komunitarizma i temeljnim načelom Crkve siromaha.

34. A što je Crkva siromaha?

To je Crkva koja se osniva na evanđeoskom siromaštvu.

A što je evanđeosko siromaštvo?

Evanđeosko siromaštvo prvo je blaženstvo na kojem je Krist ustanovio svoju Crkvu. Crkva koja ne počiva na evanđeosko siromaštvu nije prava Kristova Crkva. Evanđeosko siromaštvo znači da privatno vlasništvo nema apsolutnu vrijednost, kao što lijepo kaže Pavao VI u *Populorum progressio*. Evanđeosko siromaštvo, nadalje, znači da se čovjek može služiti materijalnim dobrima samo u onoj mjeri u kojoj mu je to potrebno i da sve ono što mu nije potrebno za udovoljenje duševnih i tjelesnih potreba nije njegovo, nego pripada onima kojima je to potrebno (GetS, br. 69—72), pa onda, ako to on sam neće da preda onima kojima je to potrebno da se spase barem od polagane smrti od gladi, javna vlast ima pravo da mu oduzme i dadne potrebnima (»Poruka« 17 bskupa u *Crkva u svijetu*, Split 6 (1967) 1—3). Crkva siromaha znači onu Crkvu koja se mirnim ali efikasnim sredstvima bori protiv vladavine novca i za jedan pravedniji društveni poredak, u kojem će svaki čovjek imati jednaka prava na materijalna, kulturna i vjerska dobra.

35. Eto takvu Crkvu treba već jednom da počnemo navješćivati riječima i, u prvom redu, djelimi. Nemojmo reći da mi nismo redovnici. Ta ni apostoli nisu imali zavjeta, ali ih je pastirska ljubav prema dušama nagonila da se odreknu svega svoga, tj. da zemaljska dobra upotrebljavaju samo kao sredstva i da ih smatraju zajedničkim, kao što kažu Djela apostolska. Kako će ljudi vjerovati svećeniku koji se u ime osobne slobode bori za bolje položaje, koji se bori da neograničeno ostane na unosnoj župi, koji živi čisto buržujski? Danas riječi takva svećenika neće više imati odjeka u dušama vjernika, jer je vrijeme velečasne, prečasne, presvijetle, preuzvišene i velemožne gospode prošlo.

36. Govor o svećeničkom komunitarizmu treba da postane tema naših svećeničkih sastanaka, pastoralnog svećenstva u župama i pastoralnog svećenstva u sjemeništim, naime, naših sjemeništnih profesora, jer i njihov rad II vatikanski sabor smatra pastoralnim radom. Predlažem nešto komunitarniji život i tih pastoralnih specijaliziranih radnika s povjerenim im mladim dušama.

37. Dopustite da ovdje donesem nekoliko misli iz dekreta »De ministerio et vita presbyterorum« (br. 17), kako bih potkrijepio ono što sam rekao.

»Dobra koja svećenici i biskupi zasluže prigodom vršenja crkvene službe neka upotrebljavaju za svoje dolično uzdržavanje i za vršenje dužnosti svoga staleža. Ono pak što im preostane neka upotrijebe za Crkvu ili za djela ljubavi. Stoga neka ne smatraju crkvenu službu izvorom dobitka i neka prihode te službe ne upotrebljavaju u korist svoje obitelji. Neka, dakle, svećenici ne ljube bogatstvo, neka uvijek bježe od svake pohlepe za imanjem i neka se brižno čuvaju svake vrste trgovine.

Štoviše, pozivamo svećenike na dobrovoljno siromaštvo, da njime očitije postanu slični Kristu i spremniji za svetu službu. Krist je, naime, radi nas postao siromašan, premda je bio bogat, da bismo mi preko njegova siromaštva postali bogati. Apostoli su također svojim primjerom posvjedočili da darovani Božji dar treba drugom darovati. Oni su znali i obilovati i trpjeti oskudicu. Ali, i *stanovita zajednička upotreba dobara*, poput neke zajednice dobara kojom se odlikovala prvotna Crkva, izvrsno krči put pastirskoj ljubavi. Po tom načinu života svećenici mogu pohvalno provesti u praksu duh siromaštva koji je Krist preporučio.«

38. Ovu zajednicu materijalnih dobara, koju preporučuje Sabor moramo nastojati provesti u djelo mi svećenici. Moramo tražiti način kako bismo se, u našim prilikama, mogli ekonomski izjednačiti i kako bismo svoj način života učinili što sličnijim Kristovim siromasima, nikome ne dajući sablazan svojim luksuznim stanom, odijevanjem, luksuznim automobilima, trošenjem na nepotrebne stvari itd.

39. Bilo bi dobro kad bi se i u našim biskupskim ordinarijatima formirala vijeća kojima bi ta stvar bila stalna briga. Ja sam nekoć mislio da bi pri tom mogli nama pomoći privatni zavjeti. To i sada mislim. Ali nisam za zavjete trećih redova ili sekularnih ustanova koji bi se širili među svećenicima. Mi vanjski svećenici treba da izgradimo svoju duhovnost, na koju nas je Bog pozvao. Forma naše duhovnosti nisu zavjeti, nego pastirska ljubav. Zavjeti tu mogu pomoći, ali oni treba da ostanu posve privatni i nepoznati, da se ne bi uvela razlika među nama. Zavjeti nam mogu pomoći, ako se to kome sviđa, ali je naš put savršenosti pastirska ljubav. Ta ljubav treba da nas vodi do evanđeoskog siromaštva, tog nužnog temelja prave ljubavi i prave svetosti. Još jednom naglašavam da svećenički komunitarizam ne znači zajedničko stanovanje svećenika, nego radije komunitarni život svećenika, pa i redovnika, s narodom Božjim u lokalnoj crkvi, osobito u župskoj zajednici. Redovnici su izašli iz lokalne crkve, oni će se morati njoj vratiti. To će biti njihov i naš svećenički i kršćanski komunitarizam.

III

PUTOVI DO KRŠĆANSKOG KOMUNITARIZMA

40. Dne 5. prosinca 1965. papa Pavao VI poticao je suvremene humaniste koji se odriču transcendentálnih vrednota da priznaju *novi humanizam Crkve*. Papa je tada rekao: »... mi poštujemo čovjeka više nego bilo tko drugi«.

Ali, tu ima nekih krupnih nesporazuma, koji se protežu odavno i smetaju Crkvi, a konkretno i svima nama u dnevnom životu. Naime, stvari tako stoje da nam ljudi teško vjeruju kad im govorimo o našem, kršćanskom humanizmu; kad im govorimo da Crkva može i hoće efikasno surađivati sa svim ljudima dobre volje u tome da se u svijetu što prije ostvari jedna pravednija i humanija društvena zajednica.

41. Krivci smo tih nesporazuma s jedne strane mi, a s druge strane svijet.

Skrivili smo i svaki dan skrivljujemo djelomično udaljavanje i otpad svijeta od Crkve: svojim vladanjem, koje nije dovoljno ni humano ni komunitarno. Pravedno je da za to udaljavanje i za taj otpad jedan dio krivice uzmemo na sebe.

Među nama je bilo uskogrudna gledanja na razvoj znanosti i uopće na izvanevanđeoske vrednote, bilo da su se one nalazile u raznim religijama bilo u raznim kulturama, filozofijama, ideologijama, društvenom životu itd. Prema svemu tome mi se koji put odnosimo s prevelikim nepovjerenjem, kao da je zbilja svijet proklet ili kao da je istočni grijeh toliko uništio ljudsku razumnju narav da ona ne bi bez vjere ništa istinito mogla spoznati niti išta dobra učiniti. Tu predrasudu, koja se neprijateljski odnosi prema svijetu i njegovim snagama, obično se naziva manihejskim mentalitetom.

Nadalje, naše nas propovijedanje o vječnom životu katkada tako zanese da pokazujemo nemar prema vremenskim vrednotama. Promatranje vječnih i nepromjenljivih principa — po kojima s pravom živimo i koje s pravom branimo — navodi nas, kad u tome pretjerujemo, na neki povijesni imobilizam i duševnu sklerotičnost. Tako je bilo kada smo se protivili, braneći kojekakve kršćanske kraljeve i, dapače, crkvenu državu ili druge društvene poretke u ime nekih principa koji nisu bili vječni, ali smo ih mi proglašavali, varajući se, vječnima.

42. Ipak, da budemo pravedni, moramo reći da mi često sudimo prošlost sa stanovišta sadašnjosti. Zaboravljamo da je Crkva stjecajem prilika, a donekle i uslijed naših ljudskih slabosti i želje za posjedovanjem i vlašću, igrala na Zapadu i u misijskim zemljama važnu ulogu ne samo na vjerskom i moralnom području nego i na socijalnom, tehničkom, političkom, kulturnom, umjetničkom itd. Na Zapadu Crkva je preuzela inicijativu na svim tim područjima već u XI stoljeću. Ona je, uslijed povijesnih prilika, bila prisiljena preuzeti inicijativu u stvaranju zapadne civilizacije. A Crkvi se danas te zasluge ne priznaju. Dapače, i mi je sami često osuđujemo bilo zbog čega; štoviše, često se natječemo tko će protiv nje oštrije riječ reći. Eto, i ja sam gore izrekao, mimogred, jednu kritiku na njezin račun, ali ovdje izričem Crkvi za služenu veliku pohvalu.

43. I tako, svi se ti nesporazumi mogu opasno produbiti. Oni mogu postati vječni nesporazumi između Boga i svijeta, mogu se pretvoriti u negiranje Boga i Krista, mogu prerasti u trajno zabacivanje vjere u suvremenom svijetu. Mi ne spadamo među one koji žele te nesporazume produbljivati, koji tvrdoglavo opetuju neke ne baš nužne sudove, koji današnjeg čovjeka ili ostavljaju ravnodušnim ili ga izazivaju na srdžbu. Mi želimo spadati među one koji će nesporazume nastojati otklanjati,

i to u prvom redu u dnevnom, malom životu, gdje se oni svakoga dana javljaju. Tà mi smo, najvećim dijelom, svjedoci i pastiri, a nismo učenjaci. To, naravno, nećemo činiti tako da stavljamo glavu u pijesak, nego treba da poteškoće stvarno uočavamo i da im nastojimo naći pravilna, esencijalna, egzistencijalna rješenja.

44. Neki nam kažu ovako:

Vjernik koji se uzda u Boga te se prepušta njegovoj »očinskoj brizi« zanemaruje ljudski rad oko progresa znanosti i društvene pravde. Vjera, naime, otuđuje čovjeka od njegova rada, od njega samoga i od društva u kojem se nalazi. Vjera je opijum za narod.

Smatram da je ovaj prigovor bitan za naše prilike pa od pravilnog rješenja toga prigovora ovisi sudbina Crkve u ovo vrijeme u nas. Taj prigovor nalazi se u dnu naših životnih odnosa i naših dnevnih, pa i naučnih razgovora s marksistima. Tom problemu treba posvetiti trajnu pažnju, jer u njemu može biti i nečega istinitoga; treba ga uzimati i kao prigodu za raščišćavanje naše vjere i naše vjerske prakse od kojekakvih praznovjeric.

Čini mi se da je Pavao VI izdao svoju poslanicu *Populorum progressio* kako bi odgovorio na to pitanje i da bi nas potakao da svi počnemo raditi na tom području malo energičnije nego do sada. Vjera, ako je prava, ne uspavljuje naše tjelesne i duševne snage, nego ih probuđuje, mobilizira i pojačava. Moramo dokazati baš na području prakse i životne borbe da je vjera korisna ne samo za stjecanje velike sreće u nebu nego i za unapređenje male čovjekove, osobne i društvene, sreće na zemlji. Moramo pokazati da je vjera potreban životni i društveni faktor i da smo mi vjernici najbolji građani ove zemlje.

Mislim da bi bilo vrijeme da se i to pitanje vjere kao društvenog faktora stavi na dnevni red na nekom našem kongresu katoličkih laika u našoj zemlji, dakako — pod vodstvom biskupa.

Da li su za to sazrele prilike?

45. Marksizam nam prigovara da smo mi katolici po svojoj vjeri branitelji mira i postojećeg poretka, misleći pri tom, u sadašnjem času, na kapitalistički poredak. Doista, neki brane — kako su se izrazili na Saboru neki saborski oci — neke postojeće nepravedne društvene poretke, i to u ime Božje. Bez sumnje, ta obrana nije na mjestu, nije pravilna, pa je ona i jedan od uzroka postanka i širenja ateizma. Stoga se je 17 biskupa usudilo napisati u gore spomenutoj »Poruci«: »Sve revolucije nisu nužno dobre... Ateizam ili kolektivizam, za koje se vezuju... neki socijalni pokreti, velike su opasnosti za čovječanstvo. Ali povijest pokazuje da su neke revolucije bile potrebne i da su, očišćene od svoje časovite antireligioznosti, donijele dobrih plodova. Nitko više ne niječe da je francuska revolucija omogućila afirmaciju čovječjih prava (usp. *Mir na zemlji*)... Kakav treba da bude stav kršćana i Crkava prema takvoj situaciji?« — pita se 17 biskupa. Njihov je odgovor, da »Evangelije traži pravu i radikalnu revoluciju, koja ima ime *obraćenje*«. Naravno, nama se može činiti da biskupi hoće tim primjerom »revolucionarnog duševnog obraćenja«, koje se uglavnom zbiva u ispovijedi, prikriti svoje simpatije za socijalne klasne revolucije, kojima se danas pomoću nasilja hoće svrgnuti s vlasti kapitalistički društveni sustav, i da oni tako u toj domeni zapravo žele progurati među kršćane jedno marksi-

stičko, zapravo protuevanđeosko stanovište, ono stanovište koje bi nas, istina, približilo marksizmu, ali bi nas udaljilo od Evanđelja.

46. Čini mi se da je dobro ako ukratko raščistimo taj problem, koji je u posljednje dvije godine postao problem dana. Problem je od bitne važnosti za naš kršćanski komunitarizam danas. Radi se, naime, o tome: što mi možemo i što smo spremni *konkretno* poduzeti da naš ideal kršćanske komunitarne ljubavi ne ostane neka utopija ili čak hipokrizija.

U br. 3 (1966) »Conciliuma« postoji članak »Treći svijet: revolucija i kršćanstvo«. U tom se članku pledira za mirno rješavanje problema ekonomsko-socijalne nejednakosti u današnjem životu. Međutim, u članku se ne isključuje, dapače: pretpostavlja se mogućnost legitimne revolucije nasilja u nekim određenim, za to sazrelim prilikama.

P. Chaigne u članku »Sur le dévoir de révolution«, u reviji »Frères du monde«, 4 (1967) 104, govori o dužnosti kršćanina da u određenim okolnostima uzme oružje u ruke te prvi počne pucati u kapitalističke imperijaliste novca. P. Chaigne priznaje da je takva revolucija »manje zlo« i da mora biti usmjerena prema miru i osvajanju društvene pravde, ali on tvrdi da revolucija bez nasilja znači izdaju siromaha. Pa neće se valjda bogati dobrovoljno odreći svoga bogatstva.

P. Peuchmaurd u članku »Esquisse pour une théologie de la révolution« (*Parole et mission*, 39 (1967), 629) kaže da su mir i revolucija dvije kategorije koje tek povezane daju potpuni odgovor na evanđeosku poruku o ljubavi, kao što brak i celibat povezani daju potpuni odgovor na evanđeosku nauku o ljubavi. Kao što su u društvu potrebni brak i djevičanstvo, tako su u društvu potrebni revolucija i mir. Mir i djevičanstvo savršeni su oblici kršćanske ljubavi, ali i revolucija i brak potrebni su oblici ljubavi. Dilema se razrješava samo u komplementarnosti raznih Božjih poziva, tj. u koegzistenciji braka i djevičanstva, revolucije i mira. Mirna revolucija i nasilna revolucija dvije su potrebne forme kršćanske ljubavi prema čovjeku. Prva prakticira ljubav u njezinu eshatološkom obliku, druga u njezinu provizornom obliku. Revolucionarni pacifist jest svjedok i prorok buduće mirne eshatološke ljubavi, a nasilni revolucionar jest svjedok ljubavi kao službe, ljubavi koja odgovara na nasilje nasiljem u službi brata čovjeka, kojega hoće osloboditi od glada i siromaštva. Tako p. Peuchmaurd u navedenom članku.

47. Ja bih izrazio mišljenje da mi ne možemo prihvatiti revoluciju sile, ali da ne možemo ostati ni legitimisti, tj. ljudi koji pošto-poto brane postojeće poretke i koji tvrde da jedino čovjek koji se nađe u krajnjoj nuždi, tj. onaj koji eno baš umire na rubu ulice, može uzeti tuđe dobro da se spasi od smrti. To je takav ekstremni slučaj da mi se čini nemogućim da se obistini. Štoviše, kada bi takvo shvaćanje ostalo, do sudnjega bi dana ekonomske razlike između onih 15% bogatih imperijalista novaca i 85% gladnih ostale iste; povećale bi se — kaže Pavao VI u *Populorum progressio*.

Zar zbilja onih 85% mora čekati articulum ili barem periculum mortis, pa da navale na kapitaliste i da im uzmu ono što im je potrebno? ... Zar se ne bi mogli dignuti i malo prije, dok su još sposobni hodati, u perspektivi sigurne smrti od gladi ili pothranjenosti, te uzeti — dok mogu — ono potrebno od onih koji imaju u izobilju?

48. Meni se čini da ovakvo držanje nama mnogo smeta u pastoralnom redu. Naši moralisti trebali bi ovdje naći i tehničko rješenje. Mi pastiri osjećamo za takvim rješenjem goruću potrebu. Ne bi li se pri tom mogli, možda, pozvati na revoluciju »obraćenja« (metanoia), kako to čine sedamnaestorica biskupa u svojoj »Poruci«?

Mislim da riječ »evanđeoska revolucija« mi ipak možemo prihvatiti, zajedno s mnogim današnjim auktorima. Katkada je upotrebljava i papa Pavao VI. *Metanoia* u Evandjelju jedan je nagli kvalitativan prijelaz iz jednog društvenog stanja u drugo. Ona sa sobom donosi naglu promjenu mišljenja i vladanja prema Bogu i prema ljudskom društvu. Tu se radi o jednoj egzistencijalnoj promjeni čitave osobe. *Metanoia* nije neka platonska promjena, plod jedne subotnje ispovijedi s odlukom koja se zaboravi nakon pet minuta. Ne! Takvo obraćenje nama danas nije dostatno. U tom obraćenju uključeno je naše društveno vladanje, društveni, a ne samo osobni dio naše osobe. Ovdje bih se pozvao i na o. Lombardija, koji u svojoj knjizi *Per un mondo migliore* nastoji dopuniti duhovne vježbe sv. Ignacija, koje više govore o osobnom obraćenju i osobnom posvećenju, a o. Lombardi dopunja to razmatranjima o društvenim dužnostima čovjeka ukoliko je član ljudskog društva i udo otajstvenog tijela Kristova.

Obraćenje-metanoia — (promjena mišljenja, opamećenje) traži od nas djelotvornu ljubav, ljubav, naime, koja ne može trpjeti da polovina čovječanstva umire od gladi. Religiozna revolucija mora se nužno projicirati i na društvene odnose. Takav obraćeni kršćanin mora tražiti, ako neće da se vlada kao hipokrit, i na društvenom i na političkom planu efikasne načine koji će *brzo*, to jest revolucionarno, promijeniti društveni poredak u korist siromašnih. Pavao VI ozbiljno opominje: »Neka nas dobro čuju: sa sadašnjim se stanjem moramo hrabro suočiti i nepravde koje ono donosi moramo nadvladati u borbi. Razvoj traži snjele preobrazbe, s temelja novatorske. Moraju se poduzeti bez odlaganja brze reforme« (PP, br. 32).

49. To znači biti danas autentičan kršćanin. Ne može danas netko je iskren kršćanin činiti kompromise s društvenom nepravdom i braniti starorimsku definiciju privatnog vlasništva: *Ius uti et abuti*. Mi smo baštinici građanske kapitalističke kulture, ali se ona danas više ne može održati. Mi smo većinom još djeca malih seljačkih posjednika, koji o svom poljicu kažu: Ovo je moje i Božje! To je moglo biti dobro u hrvatskom seljačkom narodu, ali taj se narod pred našim očima pretvara u radnički građanski narod, pa takva filozofija i takva teologija ne mogu odgovarati novim prilikama. Papa Pavao VI poručuje nam da društveno vlasništvo ima prednost pred privatnim vlasništvo (PP, 22-24). Prema tome, nitko ne može imati pravo zloupotrebe nekog dobra (posjeda). Takvo shvaćanje danas se ne može braniti. Privatno vlasništvo nema apsolutnu vrijednost. Shvaćanje da ono ima apsolutnu vrijednost i jest dovelo do krize koju danas proživljava kršćanski Zapad. Mi smo to privatno vlasništvo branili s distinkcijama: *bona necessaria*, *bona decentia vitae*, *decentia status* i *superflua*. U stvari, nitko nije imao više *bona superflua*, pa bi i najveći zapadni milijarder mogli umiriti savjest pomoću slobodno danih milostinja za siromašne i dobrotvorne akcije. Nitko nije bio dužan ništa dati *de facto*, *ex iustitia*, nego samo *ex*

caritate, a caritas ne obavezuje sub gravi, to znamo svi. I tako su izglednjele mase umirale i umiru, a nitko nije kriv. Promatrajući tu situaciju i očitu nedovoljnost ne Božjega zakona, nego naše današnje moralke, Pavao VI proročki dovikuje kršćanskom Zapadu: »Ima nekih situacija u kojima nepravda više prema nebu. . . Postoji velika napast da se takve nepravde protiv dostojanstva ljudske osobe otklone nasiljem« (PP, br. 30). I opet: »Njihova [t.j. bogataševa] produžena škrtost sigurno će izazvati sud Božji i gnjev siromašnih s posljedicama koje se ne mogu predvidjeti« (PP, br. 49).

Možda će se, na žalost, ovo proročanstvo papino i ispuniti, jer nije vjerojatno da će današnji bogataši htjeti svojevóljno podijeliti, barem na neki minimalno razuman način, svoja ogromna bogatstva sa siromašnima.

50. Mi, dakako, ne možemo prihvatiti revoluciju nasilja. Evo što o tom piše naš dobri papa: »Osim slučaja očigledne i druge tiranije koja bi ugrožavala temeljna prava osobe i koja bi nanosila ozbiljnu štetu općem dobru nekog kraja, nasilna revolucija [nije dopuštena], jer ona rađa novim nepravdama, uvodi nove nesklade i izaziva nove ruševine. Ne smije se čovjek boriti protiv jednog stvarnog zla, s opasnošću da iza toga dođe drugo veće zlo« (PP, 31).

51 To ne znači da mi kršćani nećemo imati razumijevanja i praštanja prema ljudima koji upotrebljavaju nasilnu socijalnu revoluciju, kao što je i Isus imao razumijevanja i praštanja prema grešnicima. Isus nije odobravao njihove grijehе, ali je imao smilovanja prema njima. Jedino je prema farizejima bio strog. A nama se događa baš obratno: da smo, naime, blagi prema onima koji izazivaju gnjev siromašnih, a prema siromašnima smo odviše strogi.

52. Mogli bismo reći da je položaj nas kršćana donekle tragičan u ovom povijesnom času. Crkva se, bez sumnje, sve jasnije i jače distancira od kapitalističkog i neokapitalističkog poretka s jedne strane, a s druge strane ne može prihvatiti revoluciju nasilja i ne može odobriti da se socijalna borba upotrebljava protiv Boga. Tako smo nekako razapeti između dviju velikih sila koje se između sebe danas bore.

Ipak, usprkos svemu, naše simpatije moraju biti na strani siromašnih, jer pripadamo Crkvi siromaha, kako je rekao naš Koncil.

53. Priznajem da je vrlo teško uvjeriti marksističke revolucionare da mi kršćani nismo razbijači socijalne revolucije, i da naša *miroljubiva evanđeoska revolucija* može danas biti efikasna i da mi kršćani nismo sluge kapitalizma, nego da smo za brzi ekonomski razvoj, da smo za revolucionarnu promjenu socijalnih struktura na kojima počiva kapitalizam. Naravno, lakše je uvjeriti prave revolucionare u svoju dobrotornjnost ako uzmeš pušku u ruku i pođeš u šumu. To su neki u posljednje vrijeme i učinili. Dapače, i neki svećenici. I u najnovije vrijeme, npr. u Boliviji. Međutim, papa Pavao VI ne odobrava takvo držanje. On misli da svako nasilje donosi veća zla negoli su ona koja se žele ukloniti. Ali, to je logika događaja, koja se odvija i protiv volje onoga koji diže oružanu revoluciju.

54. Kod takva stanja stvari, držimo da se može novi poredak izgraditi samo miroljubivim sredstvima. Uostalom, nama u praksi, za naše prilike, takvo držanje više i odgovara. Međutim, moramo priznati da su

miroljubiva sredstva efikasna samo na dugi period, a ljudi često nemaju strpljenja, pogotovu ne danas, čekati da svatko dođe do svijesti da mora dijeliti svoja bogatstva pa da onda siromašni prestanu umirati od glada. Stoga su neke nasilne revolucije razumljive, iako ih ne možemo odobriti. Mi, uostalom, ne moramo biti inicijatori svega toga. A ne možemo biti ni neutralni promatrači, ako nećemo da budemo sukrivci događaja. Moramo nešto misliti, moramo formirati, upućivati savjesti. Crkva nije pvela francusku revoluciju, Crkva nije pvela ratove za oslobođenje i ujedinjenje Italije i ostalih evropskih i američkih zemalja, a ipak crkveni ljudi tu revoluciju i te ratove danas uglavnom odobravaju.

Treba, dakle, da se odrećemo nasilja, jer ne vidimo kako bi se to moglo složiti s Evandeljem, s naukom II vaticanskog sabora i s naukom Pavla VI u *Populorum progressio*. Ali kršćani moraju to više i to energičnije raditi na brzoi i revolucionarnoi promjeni sadašnjega kapitalističkog poretka u svijetu, s tehnikom nenasilja,* ako hoće da im siromašni vjeruju. To je danas pitanje života i smrti Crkve.

SVRSETAK

55. Zelja je Crkve da reformira sebe, ali i svijet. Crkva je u Koncilu postala svjesna da je ona sakrament spasenja za sav svijet. Sakrament je znak koji oznaćuje i proizvodi milost. I Crkva je znak podignut meću narodima, koji oznaćuje, sadrži u sebi i proizvodi milost i tvorca milosti: Isusa Krista. Ona oznaćuje, sadrži i proizvodi milost i prisutnost Isusa Krista u svetim sakramentima, posebno u svetoj euharistiji, zatim u rijeći Božjoj koja se nalazi u Sv. pismu i u svetoj predaji i, napokon, u zajednici vjernika. »Jer, gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam ja meću njima« (Mt 18, 20). Te Isusove rijeći opetuju osobito naši *focolarini* kao svoju devizu. I doista, imaju pravo. Jer II vaticanski sabor na mnogo mjesta opetuje te Kristove rijeći, da nas poući kako je Krist stvarno prisutan u zajednici ljudi koji su sakupljeni u njegovo ime, sakupljeni bilo izrićito u njegovo ime bilo u svrhu kakva istinskog i poštenog zadatka koji ide u korist ćovjeka i ljudskog društva, makar ti ljudi koji se tako sakupljaju, i ne misle tom prigodom izrićito na Boga i Krista. Bog može biti sakriven u njihovim poštenim i nesebićnim djelima, makar ga oni izrićito i ne priznavali. Tridentiski je sabor definirao supstancijalnu Isusovu prisutnost pod prilikama kruha i vina, u svetoj euharistiji, a II vaticanski sabor ući nas o jednako stvarnoj, iako ne supstancijalnoj, Isusovoi prisutnosti u društvenoi zajednici. Tu je Isusovu prisutnost doista trebalo naglasiti zbog povijesnih prilika u kojima živimo. Mi ne spadamo meću one koji bi htjeli potćijeniti definiciju Tridentiskog sabora o stvarnoj i supstancijalnoj Isusovoi prisutnosti u euharistiji, iako se ne želimo pošto-poto vezati uz formule. Vežemo se radije uz istinski smisao. Ali mi se ne želimo udaljavati ni od II vaticanskog sabora koji je *popunio* i na ovom području prošle koncile i tako naukom o stvarnoj Isusovoi prisutnosti u društvenoi zajednici ljudi, osobito u društvenoi za-

* Ovdje se ne zadržavamo na tumaćenju tehnike nenasilja, iako bi se o tome moglo dosta raspravljati.

jednici ljudi kršćana i najposebnije u društvenoj zajednici kršćanâ katolikâ, koji sačinjavaju jedno otajstveno tijelo Kristovo, dao čvrste temelje za kršćanski i svećenički komunitarizam, a time i temelj za pravilno rješenje današnjih nepravednih društvenih odosa među ljudima, među klasama i među državama, a posebno među nama svećenicima.

56. Crkva je znak među narodima. Zato ona mora doći među svijet, da je svijet vidi, da je svijet upozna. Crkva mora otvoriti vrata svojih samostana, svojih župnih dvorova, svojih sakristija, svojih crkava.

Crkva je kvasac za ovaj svijet. No ako se hoće da kvasac djeluje, treba ga staviti u tijesto. To je najvažniji uvjet obnove svijeta pomoću Crkve. U tu svrhu od nas se traži jača nutarnja kohezija nego prije. Kohezija s papom, kao nasljednikom Isusa Krista, s papom koji ima osobnu, a ne samo kolegijalnu karizmu primata i nepogrešivosti — kako je rekao II vatikanski sabor. Kohezija vjere, koju treba crpsti neposredno iz Sv. pisma i Predaje, koja nam prenosi uglavnom iste objavljene istine kao i Sv. pismo, ali i neke bitno nove, npr. potrebu krštenja male djece i mnoge zasade potrebne za pravilan komunitarni kršćanski život.

57. Nema sumnje, društveni su problemi danas gorući problemi onih koji vjeruju i onih koji ne vjeruju. Svi hoće jedinstvo ljudskoga roda na svim područjima ljudske djelatnosti (ekonomija, kultura, politika, vjera itd.). Riješiti probleme čovječje individualne slobode i društvene zajednice, kako afirmirati svoju osobnost, osigurati dostojanstvo i slobodu svoje osobe u društvenoj zajednici: eto problema, ne iz knjiga, nego iz dnevnog života. Možda se meni ti problemi ne predstavljaju uvijek u obliku teoretskih filozofsko-teoloških pitanja, tj. možda mi se ne predstavljaju uvijek kao misao, nego više kao neka konkretna nutarnja patnja. Ti me problemi iznutra muče, kidaju moju nutarnju ravnotežu, stvaraju u meni i u mojoj biskupiji, u mojoj redovničkoj zajednici, u našoj domovini neki razdor, rascjep. Osjećamo da nešto veliko želimo, a ne uspijevamo toga postići. Nitko mi nije uspio ni teoretski to protumačiti, usprkos neke vrsti eskalacije naše katoličke literature. — I tako nastaju razdori među nama (usp. Iv 9, 16).

58. No, kada netko u jednom času počne proživljavati kršćanstvo u njegovim komunitarnim dimenzijama, tada svi njegovi problemi u tom aspektu kršćanstva nalaze malo-pomalo svoja rješenja. Rješenje između naše autentičnosti i društvenosti, rješenje između autoriteta i slobode, poslušnosti i spontanosti naći ćemo u Bogu. U Bogu ćemo naći i svoga bližnjega, Ali, i Boga ćemo naći u sebi i osobito u društvenoj zajednici u kojoj živimo, ako s njom živimo u ljubavi.

59. Ovu novu i ujedno staru, progresivnu a ujedno duboko tradicionalnu nauku o kršćanskom komunitarizmu treba da širimo među nama svećenicima i među našim hrvatskim narodom, i među svim našim narodima u našoj zemlji.

60. To je poziv kršćanima u XX stoljeću.

SUMARIUM

Auctor disserit de communitarismo christiano in genere (I pars) et in specie, sc. in quantum iste communitarismus in ministerio et vita presbyterorum, sive dioecesanorum sive regularium, realizari potest (II pars). Auctor prae

oculis habet conditiones Ecclesiae in mundo et in Jugoslavia, praesertim in relatione ad alias doctrinas cum quibus hodie Ecclesia dialogum ducit, sc. ad doctrinas et praxim neocapitalismi et marxismi. In Jugoslavia hodie apparet quidam neomarxismus quocum *non tantummodo*, secundum auctorem, dialogare sed et prudenter forsan collaborare licet ad bonum commune et ad fundamentalia iura personae humanae salvanda. Auctor fusius disserit de variis formis vitae communitariae presbyterorum inculcans doctrinam Concilii de Ecclesia pauperum (quae praesertim prohibet quominus Ecclesia eiusque ministri a Gubernio salaria vel pensiones accipiant, sive gubernium sit catholicum vel acatholicum.) In tertia parte disseritur de viis quae ad communitarismum christianum, scilicet ad iustitiam sociale sine mora, id est quodammodo revolutionaliter, in mundo instituantur, quae institutio exigit profundas mutationes structurarum socialium. Auctor omnia quae dicuntur in luce doctrinae Vaticani II et Encyclicae Populorum progressio ponit.